

Література

1. Выготский Л. С. Психология искусства / Выготский Л. С.; под ред. М. Г. Ярошевского. – М.: Педагогика, 1987. – 344с.
2. Гете Иоганн Вольфганг. Об искусстве / Гете Иоганн Вольфганг; сост., вступит. статья и примеч. А. В. Гулыги. – М.: Искусство, 1975. – 623с.
3. Дейнека А. А. Жизнь, искусство, время. Литературно-художественное наследие. Сост. и автор вступ. статьи В. П. Сысоев / Дейнека А. А. // Научно-исследовательский институт Академии художеств СССР. – Л.: Художник РСФСР, 1974. – 344с., ил.
4. Ермаш Г. Л. Творческая природа искусства / Ермаш Г. Л. – М.: Искусство, 1977. – 320с.
5. Кибрик Е. А. Объективные законы композиции в изобразительном искусстве. – "Вопросы философии": научно-теоретический журнал. Вых. Ежемесячно / Кибрик Е. А. Учредитель Академия наук СССР. Институт философии. Гл. редактор В. А. Лекторский. – М.: Правда. 1966. – №10.
6. Мастера искусства об искусстве. Избранные отрывки из писем, дневников, речей и трактатов в 7-ми томах. Под общ. ред. А. А. Губера, А. А. Федорова-Давыдова, И. Л. Маца, В. Н. Гращенкова. Том V. Кн.1. Искусство конца XIX – начала XX века. Под ред. И. Л. Маца, И. В. Яворской. – М.: Искусство, 1969. – 448с., ил.
7. Недошивин Г. Очерки истории искусства / Недошивин Г. – М.: Искусство, 1953. – 340с.
8. Сениця Г. І. Листи №7, №10 / Сениця Г. І. // Листування з Г. Марченком. Зберігається на правах рукопису в Криворізькому міському об'єднанні ВУТ "Просвіта" ім. Т. Шевченка, м. Кривий Ріг.

References

1. Pridodchenko, A. S. (Eds). (1993). Conversations with the master. All his life turned into a picture. Kryvyi Rih State Mining Metallurgical Plant. Krivorozhstal, 3. [in Ukrainian].
2. Vygotskij, L. S. (1987). Psychology of Art. M. G. Yaroshevskogo (Ed.). Moscow: Pedagogika [in Russian].
3. Volfgang, G. I. (1975). About an art. Moscow: Iskusstvo [in Russian].
4. Dejneka, A. A. (1974). Life, Art, Time. Literary and artistic heritage. Opening article V. P. Sysoev. Research Institute of USSR Academy of Arts SSSR. Leningrad: Xudozhnik [in Russian].
5. Ermash, G. L. (1977). The creative nature of art. Moscow: Iskusstvo [in Russian].
6. Kibrik, E. A. (1966). The objective laws of composition in art. Voprosy filosofii, 10. V. A. Lektorskij (Ed.). Moscow: Pravda [in Russian].
7. Macza, I. L. (Eds.), & Yavorskoj, I. V. (Eds.). (1969). Art of the end XIX – early XX century. (Vol. V, part 1). Masters of art about art. Selected excerpts from letters, diaries, speeches and treatises in 7 volumes. Moscow: Iskusstvo [in Russian].
8. Nedoshivin, G. (1953). Essays on the history of art. Moscow: Iskusstvo [in Russian].
9. Sinicya, G. I. (n.d). Correspondence with G. Marchenko. Letter №7, №10. Stored as a manuscript in VUT association "Prosvita" the name of T. Shevchenko, Krivoy Rog. [in Ukrainian].

УДК 7:111.852

Усікова Людмила Сергіївна
аспірантка кафедри філософії та культурології
Чернігівського національного педагогічного
університету ім. Т. Г. Шевченка
mila-811@mail.ru

ОБРАЗ ГЕОРГИЯ ПЕРЕМОЖЦЯ У ВІЗАНТІЙСЬКІЙ ТА КИЄВОРУСЬКІЙ ІКОНОГРАФІЇ

Стаття стосується впливу ісихастської традиції (через естетичну транспозицію ісихастських ідей) на розвиток давньоруської іконописної спадщини (на прикладі іконографічного образу Георгія Переможця). Мотив Юрія Змієборця - це цілий культурний комплекс, що включає до себе: міфи і сказання, билини, іконографію (фрески, ікони, монети, скульптури), житійні й літургійні тексти, світську літературу, офіційний церковно-державний культ. Образ Св. Юрія Переможця належить до іконографічного втілення доблесті, мужнього життєстійкого характеру. Він є образом вічного православного воїнства, опоетизований в мистецьких школах Київської Русі.

Ключові слова: мистецтво Київської Русі, історія української естетичної думки, естетика іконопису, естетична транспозиція, ісихазм, "умна" молитва, Георгій Переможець.

Усікова Людмила Сергеевна, аспирантка кафедры философии и культурологии Черниговского национального педагогического университета им. Т.Г. Шевченко

Образ Георгия Победителя в византийской и киеворусской иконографии

Статья касается влияния исихастской традиции (через эстетическую транспозицию идей исихазма) на развитие древнерусского иконописного наследия (на примере иконографического образа Георгия Победителя). Мотив Георгия Победоносца это целый культурный комплекс, который включает в себя: мифы и сказания, былины, иконографию (фрески, иконы, монеты, скульптуры), жития и литургические тексты, светскую литературу, официальный церковно-государственный культ. Образ Св. Георгия Победоносца относится к иконографического воплощение доблести, мужественного жизнестойкого характера. Он является образом вечного православного воинства, опоэтизированный в художественных школах Киевской Руси.

Ключевые слова: искусство Киевской Руси, история украинской эстетической мысли, эстетика иконописи, эстетическая транспозиция, исихазм, "умна" молитва, Георгий Победоносец.

Usikova Ludmila, graduate student of the Department of Philosophy and cultural studies of Chernihiv National Pedagogical University named after Taras Shevchenko

St. George image in the kievian rus and byzantine iconography

This article deals with problems related to the hesychasm (through the aesthetic transposition of hesychastic ideas) on the development of Kyiv Rus heritage of iconography (using St. George Winner iconographic image as an example). St. George Snakes winner motive is a cultural complex that includes: myths and legends, epics, iconography (wall paintings, icons, coins, sculptures), hagiographic and liturgical texts, secular literature, the official church and state cult. The image of St. George the Victorious belongs to the iconographic embodiment of valor, courageous viable character. He is image of the eternal Orthodox army, made poetry in art schools of Kievian Rus.

Motive of George Conqueror is a cultural complex that includes: myths and legends, epics, iconography (frescoes, icons, coins, sculptures), hagiographic and liturgical texts, secular literature, the official church-state cult. The image of St. George the Victorious belongs to the iconographic embodiment of valor, courageous viable character. He is the eternal image of the Orthodox army, made poetry in art schools Kievian Rus.

The object of research is the idea hesychastic viability in the iconography of Kievian Rus. The subject of research is the iconographic image of George in the artistic culture and consciousness of Orthodoxy.

According to Greek and Latin Life, St. George – saint, martyr and soldier, patron of the Byzantine emperors. Mention of it is also apocryphal texts V century. and are in Islamic legends where Yuri (George, Yegor, Jurga) is one of the main figures that are not mentioned in the Koran.

St. George was born in the III Century in Cappadocia. He descended from the princely family. He was a brave soldier, who suffered severe tortures by profession and worship Jesus Christ died for the Christian faith. For this feat for the name of faith the Church called him Winner and canonized as a saint.

From the V century began the worship of St. George as a martyr, warrior, defender. Later George became the patron saint of the Byzantine emperors. Precisely because of worship of the Holy Martyr George in St. George Monastery began baptism of Kievian Rus, where Prince Vladimir accepted Holy Baptism in Crimea near Korsun (Chersonese).

Since then, St. George is the patron of Kyiv Rus princes. Name George is became one of the favorite in Kyiv Rus. The tradition of honoring St. George in Kievian Rus was borrowed from Byzantium and was spread with the adoption of Christianity at the end of X century.

Iconographic types of st. George studied in the context of the three main images of saints: martyrs (shown often in prayer), patron (holy warrior standing, leaning on a spear and shield, or warrior who sits with sword in hand); defender (saint rider on the horse, Winner, Victorious).

First martyrs perceived as persons endowed with special strength and sacrifice that can help and stand that reflects their primary role of mediation between God and worshippers. It is in this form of the martyr St. George represented the most ancient known his iconographic images.

Changing the status of a local martyr to emperor's patron took place as in the cult of St. George and his iconography, after the iconoclasm (730-843 years), During the "Macedonian Renaissance" (867-1056 years).

Thus, by the middle of VII century. St. George depicted in the image of martyr and foot soldier iconographic type was formed in the X-XI. and prevailed in Byzantine art as the image of the patron (deputy) of the emperor. According to V. Lazarev, George iconographic type foot warrior with a spear in his right hand and a shield in the left image is analogous to the emperor on the full-length, such as coins and bullas.

As for Kyiv Rus iconography, it should be noted that the image of George on the throne was not peculiar to Kievian Rus (the picture is typical for Georgia, Serbia, countries with Catholic rite Christianity). More important for kyivorusian was the image of Winner-viable defender of the faith, even herald in armor warrior.

In ancient Kyiv Rus image George warrior traits predominate preacher of Christianity, a martyr: he held solemnly, his huge eyes burning fiery faith. Perhaps this was emphasized his patronage of princes who entered on the Rus a new doctrine.

In Kyivan Rus's tradition of St. George, more than in Byzantium, added people's understanding of the valiant warrior, glorious warrior, a fearless fighter for the truth, the ideal viability. George Warrior was the favorite hero of folk art. Epic folk art in Ancient Rus, unlike Byzantium, played a huge worldview and culture-role in influencing the development of literature and arts. This influence can be seen in the evolution of the image of St. George, though not all parts of the process can be clearly traced.

Taking linking Christianity and its spiritual destiny of Byzantium, Kievian Rus took over the major spiritual traditions and values, the cult of Holy and the cult of worship hesychia, in prayer and in the iconography. Among sacred images the leading place belonged to the Holy Yuri Winner, heroic image which is deeply rooted in the territory of Rus-Ukraine, promoting religious and spiritual stature and confirming isyhastsku viability. The article is to analyze transpositions image of George Byzantine iconography in Kievian Rus in terms of implementation of ideas hesychasm and moral vitality in old art.

Then, in the Byzantine and Kyiv Rus iconography of Jury Winner considered as ideal vitality, inspired by the ideas of hesychasm. Under influence of spiritual practice and aesthetics of hesychia name of George has become one of the most popular in Rus-Ukraine and has not lost heroic semantics so far. The image of George long to our time and culture-plays a symbolic role.

Key words: the art of Kievian Rus, the history of Ukrainian aesthetic thought, aesthetics of iconography, aesthetic transposition, hesychasm, "wise" prayer, George the Victorious.

Прийнявши християнство і зв'язавши свою духовну долю з Візантією, Київська Русь перейняла основні духовні традиції і цінності, культ Святих і культ ісихії як у молитві, так і в іконографії. Серед сакральних зображень провідне місце належало Святому Юрію Переможцю, героїчний образ якого глибоко вкоринився на теренах Русі-України, сприяючи релігійно-духовному зросту і утверджуючи ісихастську життєстійкість. Образ Св. Юрія Змієборця слугував утіленням героїзму і Перемоги. Хоча він не був монахом, але праведним життям, стражданням за віру, перемогою Змія (диявола) широко молитвою, став у лави святих і праведників в Русі-Україні. Саме тому його духовна особистість була і є натхненною для релігійного мистецтва, зокрема для церковної іконографії всього православного світу.

Що стосується іконографії Юрія Змієборця, то за радянських часів з'явилася велика праця В. Лазарєва, спеціально присвячена деяким питанням вивчення образу Св. Георгія [8]. В ній розглянуті всі види ікон, на яких зображений Святий Георгій. Але такий "номенклатурний" підхід до зовсім різно-типних і гетерономних явищ може бути методологічною помилкою, що призводить до штучних висновків, незважаючи на велику кількість залучених матеріалів.

У статті В. Проппа "Змієборство Георгія у світлі фольклору" автор, приділяючи особливу увагу вивченню давньоруського живопису, наводить різні концепції походження первинного мотиву змієборства в життійній літературі, аналізує деякі характерні зразки зображення Георгія [12].

Особливо ретельно вивчалися життє та іконографічний образ Георгія у традиціях візантійської духовної культури. Тут можна назвати велику роботу А. Ристенко, а також німецького дослідника К. Крумбахера, який досліджував виключно життя святих. Книга Г. Вілінбахова і Т. Вілінбахова "Святий Георгій Побідоносець" незвичайна тим, що в ній уперше об'єднані питання історії, іконографії та геральдики, пов'язані з образом Святого Георгія. Авторами зібрані цікаві та раніше не опубліковані відомості про символіку образу Георгія, про його розповсюдження в мистецтві та фольклорі [4]. Але іконографічний образ Св. Георгія ще не вивчався в контексті ісихастських ідей та ідеалів, що визначає його місце і роль в іконописі Київської Русі.

Об'єктом дослідження є ідея ісихастської життєстійкості в іконописі Київської Русі. Предметом дослідження виступає іконографічний образ Георгія Переможця в художній культурі і свідомості православ'я. Метою статті є аналіз транспозицій візантійського образу Георгія Побідоносця в іконописі Київської Русі з точки зору втілення ідей ісихазму та моральної життєстійкості в давньоруському мистецтві.

Виклад основного матеріалу. За грецьким та латинським житієм, Святий Георгій (у вітчизняній традиції зустрічаються і такі його імена, як Святий Юр, Георг, Юрій-Змієборець, Георгій Переможець, Єгорій Хоробрий) – святий, мученик і воїн, патрон візантійських імператорів. Згадки про нього є також в апокрифічних текстах V ст. і наводяться в ісламських легендах, де Юрій (Георгій) є однією з головних фігур, що не згадується в Корані.

Святий Георгій народився у III ст. в Каппадокії. Походив він із князівського роду. Його батько обіймав високу посаду в римському війську, однак незабаром батька скарали на смерть за віру у Христа, і мати з дитиною (Юрієм) переїхали до свого маєтку в місто Ліда у Палестину. Вона присвятила життя релігійному вихованню сина, навчила його Святому Письму. Часто розповідала про християнських мучеників і саможертвність його батька. Святий Георгій вступив на військову службу і завдяки своїм здібностям і мужності, виявлених у численних боях, вже в молодості дістав звання полководця і трибуна при імператорі Діоклетіані. Він стає радником, супутником, наближеним імператора. Однак, коли Діоклетіан почав гоніння на християн, Георгій, не вагаючись, відмовився від придворної слави, почестей, земних благ і встав на захист християнства. Міцний, непереборний воїн, він зазнав тяжких мук за сповідання культу Ісуса Христа і загинув за християнську віру. За цей подвиг в ім'я віри Церква нарекла його Переможцем і канонізувала як Святого.

З V ст. почалося поклоніння Святому Георгію як мученику, воїну, захиснику. Згодом Георгій став святим патроном візантійських імператорів. Саме з місця особливого шанування Святого Великомученика Георгія Переможця в кримському Георгіївському монастирі почалося хрещення Київської Русі, де князь Володимир прийняв Святе хрещення в Криму біля Корсуня (Херсонеса).

З тих часів Святий Георгій стає патроном (покровителем) киеворуських князів, зокрема князів Коріатовичів (династія литовсько-руських (українських) князів, що правили у Подільському князівстві та Закарпатті). Ім'я Юрія (Георгія) стає улюбленим на Русі. Традиція шанування Святого Георгія в Київській Русі була запозичена з Візантії і отримала поширення разом з прийняттям християнства наприкінці X ст. Надалі Святий Георгій Переможець був ангелом і покровителем багатьох великих будівельників державності та військової могутності Київської Русі, став ідеалом і образом життєстійкості українського народу.

З утвердженням всенародного шанування Святого поширювались сказання про його чудеса. Одним з найбільш відомих було "Чудо про змія". Згідно з грецькими, латинськими і слов'янськими варіантами тексту, це легенда про порятунок від смерті царівни та перемоги Георгія над драконом, який вбивав жителів древнього міста Ласії. Саме цей епізод життя Святого здобув самостійне життя в літературі і мистецтві близько XI–XII ст., однак різні книжкові джерела подавали дещо відмінні варіанти. Одна легенда розповідає про те, як жителі містечка, аби умилостивити чудовисько, за жеребом приносили йому жертву. Коли жереб упав на доньку правителя Ласії, дівчину, одягнувши у багрянцю і прикрасивши як наречену, відвели до озера. В цей час Георгій, повертаючись з битви, випадково зустрічає дівчину і дізнається про її горе. Звернувшись з молитвою до Господа про підкорення "лютого звіра", він отримує благословіння й перемагає.

"Життя святих" Димитрія Ростовського детально описує цей короткий, але священний бій. Пробивши списом пащу дракона, Георгій звелів царівні обв'язати дракону шию поясом і відвести його до міста. Вдячні городяни згодом охрестились і побудували на честь Георгія християнський храм [5, 48].

Також з ім'ям Георгія Змієборця пов'язано багато інших киеворуських легенд про його чудесну поміч, наприклад: "Чудо про сліпого", включене до складу "Сказання, пристрасті і похвали святих мучеників Бориса і Гліба". У ньому розповідається про те, як жив один сліпець у Вишгороді, котрий ходив до церкви в ім'я вмч. Георгія і молив Святого про прозріння. Георгій з'явився йому у ві сні і велів йти до мощів Бориса і Гліба, де той і отримав зцілення "дана благодать от Бога в стране сей земля Руське пращати и исцелити всяку страсть и недуг" [1, 59–60].

Син святого рівноапостольного Володимира – Ярослав Мудрий – у святому Хрещенні прийнявши ім'я Георгія, багато сприяв шануванню святого Георгія в Київському Православ'ї. На честь свого небесного

заступника в 1030 р. він заснував місто Юр'єв (зараз Біла Церква), спорудив Юр'ївський монастир у Новгороді. Вірогідно, що сцени з життя Георгія-мученика прикрашають стіни однієї з прибудов київської Софії [13, 219]. Це дає можливість припущення, що "Житіє" Святого Георгія вже при Ярославі було переведено давньоруською мовою "Образ Георгія-воїна в мистецтві Візантії і Київської Русі" [10]. У 1037 р. Ярослав починає будівництво Георгіївського монастиря в Києві і зводить у ньому храм, який знаходився перед брамою Святої Софії. До наших днів храм не зберігся. На його будівництво князь Ярослав витратив великі кошти, а у зведенні храму брала участь велика кількість будівельників. Освячення храму було здійснено між 1051 і 1054 рр. 8 листопада (26 жовтня за ст. ст.) Святителем Іларіоном, митрополитом Київським і всієї Русі.

Цей день назавжди увійшов у літургійну скарбницю Київського православ'я як особливе церковне свято – Юр'їв день: "заповідь по всеї Русі творити праздник святого Георгия" [6, 55]. З того часу на всій території Київської Русі Георгій стає ледве не першим у православному сонмі святих. Служба, присвячена цій події, вміщена в новгородську Мінею у 1097 р. [14, 461], а пам'ять вказана в місяцеслові Юр'ївського Євангелія 1119–1128 рр. [9, 84]. Свято, що отримало в народі назву осіннього Юр'єва дня, було пов'язане із завершенням сільськогосподарського циклу, а пізніше, – у зв'язку з переходом селян від одного пана до іншого, – це улюблений українським та білоруським народами "осінній Георгій".

Храми, присвячені Георгію, споруджуються у всіх землях Київської Русі. У Новгороді в 1119 р. князь Всеволод заклав на вшанування небесного заступника свого батька Георгіївський собор Юр'єва монастиря. Князь Юрій Долгорукий у 1152 р. заклав кам'яну церкву в ім'я вмч. Георгія у Володимирі. З X по XIII ст. георгіївські церкви, услід за Києвом і Володимиром були побудовані в Новгороді, Каневі та інших містах Русі. Під час служб в них читали уривки з Житія і чудес Святого Георгія, які стверджували ідеї життєстійкості і героїзму серед киеворусичів.

Святого Юра український народ також вважає покровителем домашньої худоби. Ця традиція існує і до сьогодні. Головний Святочний день Юрія (23|IV ст. ст. / 6|V н. ст.) вважається Святом розвинутої Весни, і в цей день селяни можуть безпечно виганяти худобу на весняне пасовисько, віддаючи її під опіку Святого Юра. Півроку опісля, дня 26|X стар. ст. (8|XI н. ст.) Святий Юра знов охороняє худобу у зимовий час від вовків.

День загибелі Святого Великомученика Георгія – 23 квітня (6 травня н.с.) – літургійно відзначається Церквами східного обряду і віднесений до числа церковних свят. До Георгія звертаються з проханням про здоров'я душевне та тілесне, про родючість землі, про допомогу і заступництво у боротьбі з ворогами рідної землі, що підтримує героїчний дух і життєстійкість православного народу.

Образ Юрія Переможця як релігійно-естетичне утвердження ісихастської ідеї та народного ідеалу життєстійкості набув широкого розповсюдження в іконописі Візантії та Київської Русі.

Особливо переконливо проявився образ непохитного захисника на територіях, що входили до візантійського ареалу і потерпали від загарбників, це стосується, зокрема і Київської Русі. Досліджуючи витoki іконографії найбільш відомого святого не лише Візантії, а й її культурного ареалу, в т.ч. Київської Русі, слід звернути увагу на територію зародження його культу. Вшанування Св. Георгія, як і перші його зображення, мають східнохристиянське походження. Поклонінню іконам св. Георгія передував тривалий культ його реліквій (V–VI ст.), а ранні іконографічні зображення святого відомі тільки з другої половини VI ст., коли ікона стає невіддільним елементом християнської культури. До іконоборчого періоду (730–843 рр.) у візантійському мистецтві іконографічний тип мученика в іконографії св. Георгія є провідним, позаяк образ страстотерпця найбільше сприяв розповсюдженню християнства, з його ідеалом самозречення заради Христа.

Майже одночасно у Візантії, південнослов'янських країнах і Київській Русі формуються два головних іконографічні типи зображень Св. Георгія: як мученика (з хрестом у руці, в хітоні, поверх якого плащ), так і воїна (пішого чи на коні зі зброєю: щит, меч, спис). Поширенню ікон Св. Георгія на Русі сприяла і вітчизняна рецепція ісихазму з його культом мучеництва і життєстійкості [11, 201].

Іконографічні типи св. Георгія досліджуються також у контексті трьох основних образів Святого: мученика (зображеного найчастіше в молитві): патрона (святий воїн, ратник, який стоїть, спираючись на спис та щит, або воїн, який сидить з мечем у руках); захисника (святий вершник на коні, Переможець, Змієборець) [8, 72].

Спершу мучеників сприймали як персон, наділених особливою силою і жертівністю, здатних допомагати і заступатися, що відображало їхню основну роль посередництва між Богом та молільником. Саме у такому образі мученика св. Георгій представлений на найбільш давніх з відомих його іконографічних зображень. На сирійському хресті VI ст. Святий зображений з молитовно складеними руками в позі адорації (молитви). У такий спосіб Георгій надає заступництво замовниці хреста, представляючи її відсутньому на іконі Ісусу. Два написи містять моління про допомогу та звернення до Господа за посередництва Св. Георгія.

До образів святого мученика Георгія VI ст., належить також й відома енкаустична ікона з монастиря Св. Катерини на Синаї (Єгипет), а також киеворуські зображення. На згаданій іконі зображена Богоматір на престолі з немовлям, які фланкують архангели та предстоячі мученики. Не зважаючи на те, що страстотерпці поруч з Богородицею не мають ідентифікаційних підписів, дослідники вважають їх Теодором та Георгієм (Переможцем). Вчені беруть до уваги найбільшу популярність святих на синайській території Єгипту та враховують типові елементи їхньої зовнішньої подібності – бороду одного і шапку кучерявого волосся іншого. Обидва мученики зображені з чотирикінцевими золотими хрестами в правицях, одягнуті в хітони та довгі велико-орнаментовані хламиди з табліонами та фібулами, застібну-

тими біля правого плеча кожного. На думку Х. Уолтера, безбородим святим міг бути не тільки Георгій, а й Св. Димитрій Солунський, адже їхні портретні риси є подібні.

На іконі XVIII ст. з Національної галереї мистецтв у Софії (Болгарія) обидва образи святих зображені з такими ж портретними характеристиками в образі вершників. У монастирі преподобного Аполлонія Фіваїдського в Бауїті VI–VII ст. (Єгипет) збереглося фрескове зображення Св. Георгія такого ж типу мученика. До VII ст. належить іконописне предствалення Св. Георгія у церкві св. Іоана Хрестителя в регіоні Çavuşin – Каппадокія (сучасна Туреччина) з розбірливим написом: Ο ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Юрій Переможець зображений тут як мученик з хрестом у правиці. Ототожнення мученика і воїна на початку зародження їхніх іконографічних типів є логічним. Образи Старого і Нового Завіту також сприяли цьому, адже меч постає персоніфікацією хреста (2 Маккавеїв 15, 16; Послання до Ефесян 6, 14–17). Так, у південній наві храму Küçük Tavşan Adası (Бодрум, Туреччина), знаходиться маловідоме зображення св. Георгія VI ст., де він представлений в одязі патриція з мечем.

Зміна статусу місцевого мученика на патрона імператора відбулася як в культурі св. Георгія, так і в його іконографії, після іконоборства (730–843 рр.), в період "Македонського ренесансу" (867–1056 рр.). Для цього часу є притаманним зміцнення могутності імператорської влади, що знайшло своє відображення і в культурі Св. Георгія, а також у відродженні традицій античного мистецтва, звернення до античних зразків. Свідченням цього є розповсюдження з X ст. у візантійській іконографії численних у давньоримському мистецтві образів воїнів, що взорувалися на античні моделі. Подібно, до того, як зображення мучеників сприяли розповсюдженню християнства, так і образи святих воїнів допомагали централізації та зміцненню влади імператора [7, 1122–1123].

Отже, до середини VII ст. Святий Георгій зображався в образі мученика, а іконографічний тип пішого воїна був сформований у X–XI ст. та превалював у мистецтві Візантії як образ патрона (заступника) імператора. На думку В. Лазарєва, іконографічний тип пішого Георгія-воїна зі списом у правій руці та щитом у лівій є аналогом зображень імператора на повен зріст, наприклад, на монетах і молевдовулах [8, 76].

У XIII–XIV ст., в період культурного розквіту Візантії, при Палеологах, відзначено найбільше вшанування образу Св. Георгія Переможця як воїна і патрона. Для візантійців звернення до елліністичних традицій означало насамперед, відродження колишньої слави та могутності імперії. Святі воїни зображались юнаками атлетичної статури (запозичення античного розуміння краси) у військових обладунках.

Св. Георгій в іконографічному типі пішого воїна зазвичай представлений у повний зріст чи по пояс, у відповідному військовому вбранні: панцир, коротка туніка, плащ. Його озброєння складають спис, меч, щит та лук. Причому панцир, як головна деталь військового спорядження святого ратника, зустрічається різних типів. У візантійських воїнів були поширені кольчуга, лускоподібний та пластинчастий панцир, з перевагою останнього.

Наприклад, на триптиху зі слонової кістки X–XI ст. св. Георгій зображений у шкіряній броні, яка на той час візантійською армією вже не використовувалась ("Сорок мучеників Севастійських і святі воїни" – Державний Ермітаж, Санкт-Петербург). На плечах і талії Святого знаходиться шкіряні смуги – птеруги. На іконі Св. Георгія і Св. Димитрія кінця XI–XII ст., Переможець одягнутий у кольчужний обладунок з птеругами (Державний Ермітаж, Санкт-Петербург). У свою чергу, на константинопольській іконі XII ст. Св. Георгій зображений у клибаноні (пластинчастий панцир) з птеругами на плечах і талії ("Святі Теодор, Георгій і Димитрій" – Національний заповідник "Херсонес Таврійський"). Оздоблений панцир, прикрашений, наприклад, погруддям благословляючого Христа, з'являється на іконах св. Георгія з XV–XVI ст. [7, 1124–1125].

Що стосується києворуської іконографії, то слід зазначити, що зображення Георгія на троні не було властиве для Київської Русі (таке зображення характерне для Грузії, Сербії, країн з католицьким обрядом християнства). Більш важливим для києворусичів був образ Переможця-життестійкого захисника віри, навіть проповідника в обладунках воїна.

Судячи з найдавнішої редакції "Житія" Георгія старослов'янською мовою, здійснений ним подвиг розумівся в Київській Русі так само, як і у Візантії: Георгій здобуває перемогу над змієм, що, за легендою, володів диявольською силою, скоріше за допомоги молитви-заклинання, ніж за допомоги своєї військової доблесті [3, 207]. Тобто Правда обходиться без відкритого зіткнення між святим і драконом, адже це була перемога добра, життестійкості, ісихастської молитви. Безкровно перемігши ворога, Георгій звертається до звільнених ним людей з повчанням. Відповідно до цього у найдавніших києворуських зображеннях Георгія-воїна переважають риси проповідника християнства, мученика: він тримається урочисто, його величезні очі горять полум'яною вірою. Можливо, цим підкреслювалося його заступництво князям, які ввели на Русі нове віровчення.

Однак навряд чи шанування Св. Георгія на Русі-Україні пояснюється лише тим, що він вважався покровителем князів і оплотом церкви. На Русі це більшою мірою, ніж у Візантії на Георгія перейшли народні уявлення про доблесного воїна, славного витязя, безстрашного борця за правду, ідеал життестійкості. Георгій-воїн став улюбленим героєм народної творчості. У Древній Русі народна епічна творчість, на відміну від Візантії, відігравала величезну світоглядну і культуротворчу роль, впливаючи на розвиток писемності і мистецтва. Цей вплив можна помітити і в еволюції образу Св. Георгія, хоча не всі ланки цього процесу можуть бути чітко простежені [2, 292].

Отже, у візантійській та києворуській іконографії Юрія Переможця відображений православний ідеал життестійкості, навіяний ідеями ісихазму. Піз впливом духовної практики та естетики ісихії ім'я Георгій (Гюрга, Юрій, Єгор) стало одним из найбільш популярних на Русі-Україні і не втратило героїчної семантики і досі. Образ Георгія Переможця віддавна і до нашого часу відіграє культуротворчу символічну роль. Зображення Св. Георгія

як символа життєстійкості та перемоги використовуються у геральдиці, наприклад, на гербах Кивської області, Володимира-Волинського (Волинська область), Збаража (Тернопільська область), Тайфури (Рівненська область), Кам'янець-Подільського, Смотрича (Хмельницька область), Ніжина (Чернігівська область). Відтак іконопис Київської Русі, зокрема іконографічний образ Юрія Переможця – це не тільки історія національного духу, а й важлива складова формування патріотизму, життєстійкості та героїзму сьогодні, в незалежній Україні.

Література

1. Абрамович Д.И. Жития святых мучеников Бориса и Глеба и службы им // Памятники древнерусской литературы / Подг. к печ. Д. И. Абрамович. – Петроград 1916. – Вып. 2 // переизд. фототип.: Abramovich D.I. Die altrussischen hagiographische Erzählungen und liturgischen Dichtungen über die Heiligen Boris und Gleb. – München: Wilhelm Fink Verlag, 1967. – 220 p.
2. Алпатов М.В. Образ Георгия-воина в искусстве Византии и древней Руси // Труды Отдела древнерусской литературы. – М., Л.: Изд-во АН СССР, 1956. – Т. XII. – С. 292–310.
3. Веселовский А.Н. Разыскания в области русских духовных стихов. / А. Н. Веселовский – Ч. II. Св. Георгий в легенде, песне и обряде. // Записки Императорской Академии наук. – Приложение к XXXVII-му тому Записок Императорской Академии наук. – СПб., 1880. – № 3. – 228 с.
4. Вилинбахов Г.В., Вилинбахова Т.Б. Святой Георгий Победоносец: образ святого Георгия Победоносца в России / Георгий Вадимович Вилинбахов, Татьяна Борисовна Вилинбахова. – СПб.: Искусство, 1995 – 159 с.: ил.
5. Карпюк Л. Иконы святого Юрия Зміборця XVI–XVIII століть з колекції Волинського краєзнавчого музею / Людмила Карпюк. // Волинська ікона: дослідження та реставрація. – Науковий збірник. – Випуск 16: Матеріали XVI міжнародної наукової конференції. – м. Луцьк: Надстир'я, 4 – 5 листопада 2009 року. – Луцьк, 2009. – С. 48 – 53.
6. Кирский Ф., блаж. Причастники Божественного Света. Святой Великомученик Григорий Победоносец. / Феодорит Кирский, блаженный, сост. А.А. Маркова. – М.: Благовест, 2012. – 322 с.
7. Колпакова Н. Еволюція іконографічних типів зображення Св. Георгія / Наталя Колпакова // Народознавчі зошити. – № 6 (114). – 2013. – С. 1121–1130.
8. Лазарев В.Н. Новый памятник станковой живописи XII века и образ Георгия-воина в византийском и древнерусском искусстве // Русская средневековая живопись. Статьи и исследования. / В. Н. Лазарев. – М.: Наука, 1970. – 344 с.
9. Любашенко В. Церковні рукописи Галицько-Волинської русі XII – XIV століть: спроба узагальнення (закінчення) / Вікторія Любашенко. // Княжа доба: історія і культура. - Львів, 2011. – Вип. 5. – С. 73–115.
10. Перевезенцев С.В. Почитание на Руси святого Великомученика Георгия Победоносца / С. В. Перевезенцев, д. истор. н., проф. – образовательный портал Слово. – <http://www.portal-slovo.ru/history/35218.php>
11. Подобедова О.И. Военная тема и её значение в системе росписей церкви Спаса на Ковеле в Новгороде // Древнерусское искусство. Монументальная живопись XI–XVII вв. / О. И. Подобедова. – М.: Наука, 1980. – 398 с.
12. Пропп В. Зміеборство Георгия в свете фольклора / В. Пропп // Фольклор. Литература. История : собрание трудов / В. Пропп. – М.: Лабиринт, 2002. – С. 92–114.
13. Рыстенко А.В. Легенда о св. Георгии и драконе в византийской и славяно-русской литературе / Александр Васильевич Рыстенко, прив.-доц. Новорос. ун-та. – Одесса: Экон. тип., 1909. – 544 с. (репринтная копия).
14. Ягич И.В. Служебные Миней за сентябрь, октябрь и ноябрь в церковнославянском переводе по русским рукописям 1095 – 1097г. / И. В. Ягич. – Типография Императорской Академии Наук, 1886. – 944 с. – <http://mirknig.com/knigi/religiya/1181502316-sluzhebnye-minei-za-sentyabr-oktyabr-i-noyabr-v-cerkovnoslavjanskomperevode-po-russkim-rukopisyam-1095-1097g.html>

References

1. Abramovych, D.Y. (1916). Zhytyya svyatykh muchenykov Borysa y Hleba y sluzhbi ym // Pamyatnyky drevnerusskoy lyteratury / Podh. k печ. D. Y. Abramovych. – Petrohrad. [in Russian].
2. Alpatov, M.V. (1956). The image of George warrior in the art of Byzantium and ancient Russia. Proceedings of the Department of Old Russian literature. – Vols. XII. – Moscow: "SA SSSR" [in Russian].
3. Veselovsky, A.N. (1880). Researches in the field of Russian spiritual poetry. Notes Imp. Academy of Sciences, part 2, №3. St. Petersburg "Academy of Sciences" [in Russian].
4. Vylimbakhov, H.V., Vylimbakhova T.B. (1995). St. George: the image of St. George in Russia. St. Petersburg: "Art" [in Russian].
5. Karpyuk, L. (2009). Icon of Saint George Conqueror XVI-XVIII centuries from the collection of the museum Volynskohoh country's knowledge. Proceedings of the 16teen International Conference dedicated to the 105th anniversary of the birth of Paul Zholtovsyky, 70th anniversary of the Volyn region and 810 th anniversary of Galicia-Volyn principality. (pp. 48 – 53). Luts'k: "Nadstyr'ya" [in Ukrainian].
6. Kyrskyy, F. (2012). Eyewitnesses divine light. Holy Martyr Gregory Victorious. Moscow: "The Goodnews" [in Russian].
7. Kolpakova, N. (2013). Evolution iconographic types of images of St. George. Ethnology notebooks, 6 (114), 1121 – 1130 [in Ukrainian].
8. Lazarev, V.N. (1970). Russian Medieval painting. Articles and research. Moscow: "Science" [in Russian].
9. Lyubashchenko, V. (2011). Religious manuscripts Galicia-Volyn Rus XII – XIV centuries: an attempt to generalize (the end). Princely Era: history and culture, Vol. 5, 73 – 115 [in Ukrainian].
10. Perevezentsev, S.V. Veneration of the St. George in Rus. Education potrtal "Word". Retrieved from <http://www.portal-slovo.ru/history/35218.php> [in Russian].
11. Podobedova, O.Y. (1980). Ancient art. Monumental painting XI – XVII centuries. Moscow: "Science" [in Russian].
12. Propp, V. (2002). Folklore. Literature. History: The collection of works. . Moscow: "Maze" [in Russian].
13. Ristenko, A.V. (reprint copy of 1909). The legend of St. George and the Dragon in the Byzantine and Slavic-Rus Literature. Odessa: "Econ. type" [in Russian].
14. Yahych, Y.V. (1886). Tools Saints for September, October and November in the Russian Church Slavonic translation of manuscripts in 1095 – 1097 years. St. Petersburg "Academy of Sciences". Retrieved from <http://mirknig.com/knigi/religiya/1181502316-sluzhebnye-minei-za-sentyabr-oktyabr-i-noyabr-v-cerkovnoslavjanskomperevode-po-russkim-rukopisyam-1095-1097g.html> [in Russian].